

3. Франкл В. Людина в пошуках справжнього сенсу. Львів : Свічадо, 2017. 232 с.
4. Ялом Ірвін. Екзистенційна психотерапія. Київ : Наш формат, 2020. 544 с.

ПСИХОЛОГІЯ СТРАХУ Й НАДІЇ: ВНУТРІШНІЙ СВІТ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ЕКЗИСТЕНЦІЙНОЇ ЗАГРОЗИ (на матеріалі роману Т. Горіха Зерня «ДОЦЯ»)

Варава Р. В.

*Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
varavaruslana99@gmail.com*

Сучасна українська література активно реагує на суспільні виклики, породжені війною, втратою, травмою й пошуком сенсу існування. В цих умовах особливої уваги набуває вивчення психологічного стану людини, що опиняється перед обличчям екзистенційної загрози – страху смерті, зруйнованого будинку, втрати ідентичності.

Проблема співіснування страху і надії в одному психоемоційному полі є надзвичайно актуальною, адже саме вона визначає людську стійкість у кризових ситуаціях. У контексті сучасних подій це набуває не лише літературного, а й психологічного значення, оскільки через художнє слово письменники демонструють механізми самозбереження, адаптації та подолання травми.

Актуальність дослідження також полягає в необхідності поєднання психологічного та літературознавчого аналізу, дозволяючи простежити, як художні образи стають відображенням реальних сьогоденних умов та психічних процесів, починаючи від страху перед невідомим до народження надії на світло.

Дебютний роман Тамари Горіха Зерня «Доця» був відзначений Шевченківською премією за 2022 рік. Незважаючи на появу статей, присвячених аналізу твору, актуальним залишається вивчення психологічного малюнку головної героїні в цьому творі, що дає змогу глибше зрозуміти внутрішній світ людини в часи екзистенційної загрози і водночас розширює уявлення про функції літератури як духовного простору опору та самопізнання.

Мета – проаналізувати психологічні особливості прояву страху й надії в романі Тамарі Горіха Зерня «Доця» як відображення внутрішнього світу людини в умовах екзистенційної загрози, простежити механізми духовної стійкості, самозбереження та відродження особистості.

Головним об'єктом спостереження виступає роман «Доця». Тому основна увага ґрунтується на поєднанні філологічного та психологічного підходів. Таким чином, це дозволяє виявити сенс, що прихований в образній системі твору.

Дебютний роман Тамари Горіха Зерня «Доця» став захопливим читвом про історію жіночого спротиву в окупованих територіях Донбасу під час російсько-української війни 2014 року. У творі не лише зображені драматичні події початку російського вторгнення на Донбас, але й розкриваються характери справжніх патріотів України, а також зрадників й окупантів. Головна героїня не має власного імені, що натякає на типовість її характеру і долі. Вихідна сюжетна ситуація змальовує дитину, яка втратила більше, ніж отримала від світу: «... втратила родину, дім, роботу, ілюзії – і саме тут зібрала життя уламки заново [1, с. 21].

Глибоке прочитання роману крізь психологічну призму дає змогу побачити в ньому не лише історію війни, а й розповідь про зруйнований світ природи. Таке значення представляє тісний зв'язок між людиною та довкіллям. Не тільки наша душа болісно реагує на кожний звук, а й природа, що тихо мовчить та потерпає від знищення. Вистачить декілька слів аби зрозуміти весь масштаб трагедії «Горять хати, земля горить і небо» [1, с. 5]. Початок війни позначає нищівну силу для кожного. Втрата надії, сподівання на краще, а головне спокою, якого так буде не вистачати. Боротьба зі світом навчить лише пам'ятати минуле, шанувати традиції та іноді для оборони взяти зброю й покинути дім. Ми почнемо цінувати та осмислювати кожну хвилину існування.

Познайомитися з Донецьком головній героїні довелося у сімнадцятирічному віці. Дівчинка, яка вперше подорожувала залізницею, приїздить у зовсім незнайоме та доволі страшне для неї місце. Довго вона звикала до «височених парканів», «буйних бур'янів», «на підгнилих стовпах» [1, с. 15]. Через рік її серце почало сприймати всі ті умови життя в цьому місті. Саме до того дня, коли існування розділилося навпіл: минуле та незвіданне майбутнє, а вибух на шахті імені Засядька став точкою відліку нової реальності.

Людський страх став моментом, що зміг змінити бачення та зруйнувати душевну дистанцію. Спільні втрати, переживання, думки та можливість разом адаптуватися до умов сірого та депресивного Донбасу. Відомий представник екзистенційної психології В. Франк щодо цієї теми писав «сенс указує на співмірність власних цінностей із вимогами та пропозиціями зовнішнього світу, що дає змогу коригувати власні потреби й інтереси з обставинами, що розгортаються» [2, с. 133].

Глибокі психологічні переживання та розчарування змушують головну героїню адаптуватися, змінюватися. Вона згадує: «задихаюся від пилу, не маю сили вдихнути, мені тисне в грудях» [1, с. 21].

У романі зображене мирне місто, але відчуття тривоги стає дедалі сильнішим. Окремі епізоди з романі дають чітко зрозуміти цю атмосферу: героїня не раз чує звуки сирени аварії на шахті або про напад рекетирів. З початком війни Доця не лишає місто, а прагне долучитися до українського спротиву. Її власну боротьбу проти окупантів письменниця

показує з допомогою сну, де головна героїня б'ється з драконом, що уособлює загарбників. Коли місто завойоване, дівчина не в змозі покинути його. Воно спустошене, ізольоване, відірване від українського зв'язку, розділене на «своїх» та «чужих». Збереження ідентичності опиняється під загрозою, страх пронизує повсякденне життя, показувати своє справжнє коріння стає забороненим. Як зазначає Доця у творі, «Ти бачиш підняті запобіжники й завмираєш, коли вони недбало розвертаються, прокреслюючи лінію вогню тобі через груди» [1, с. 179].

Місто розділилося на два протилежні ідейні табори: прихильників України та тих, хто радо вітав окупаційне військо. Бомбосховища стали звичним місцем перебування, а обстріли – грою, у якій людина перетворюється на мішень. Війна проникає скрізь не лише у фізичному, але й у ментальному сенсі. Одного дня Доця втрачає дім, той, в який приїхала сімнадцятирічною, і тих, хто був їй дорогим. Про них вона буде згадувати так: «там немає ні хреста, ні знаку, але я пам'ятаю, де вони лежать, і колись покажу дитині» [1, с. 284]. Ми будемо жити попри все, з надією в думках та не маючи жодного страху в очах.

Таким чином, роман Тамари Горіха Зерня «Доця» є художнім свідченням російсько-української війни, що розгортається не тільки на полі бою, а й в умовах екзистенційної загрози, яка в майбутньому спонукає до психологічного страху. У центрі твору зображена дівчина, внутрішній світ якої трансформується під тиском втрат, болю, але водночас народжується нова надія.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горіха Зерня Т. Доця. Київ : Білка, 2019. 288 с.
2. Каргіна Н. Теоретичні аспекти психологічного благополуччя в екзистенційному розумінні. *Психологічні перспективи*. Одеса, 2019. Вип. 33. С. 123–133.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ І ВІДНОВЛЕННЯ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

Василевська О. І.

*Комунальний заклад «Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти»
v1167elena@ukr.net*

У розвитку психічного здоров'я відповідальним періодом є навчання в початковій школі, який характеризується кризою семи років, початком шкільного життя, а також фізіологічними змінами – функціональними перебудовами, які підвищують чутливість організму до дії факторів довкілля.